

Dragocjena zbirka usmene poezije i retoričkih oblika iz Dubrovačkoga primorja

»Sunce moje, gdje si dosad bilo«. *Hrvatske narodne pjesme iz Dubrovačkoga primorja iz ostavštine Ivana Boškovića*, prir. Kate Bošković, Biblioteka Kolona 68, Split, 2022, 115 str.

Marko Dragić
mdragic@ffst.hr

Ivan Bošković rodio se u Dubrovniku ožujka 1936. godine. Školovao se u rodnom gradu, Splitu i Rijeci gdje je diplomirao na Pedagoškome fakultetu. Radio je kao srednjoškolski profesor i knjižničar te ravnatelj Splitske opere i šef promidžbe HNK Split. Iznimno je bio posvećen nacionalnoj kulturnoj baštini. Stoga je pao u nemilost od sedamdesetih godina 20. stoljeća. Objavljivao je članke iz književnosti te kazališne, glazbe i likovne umjetnosti. Baveći se redateljstvom pisao je scensku glazbu. Bio je član Društva hrvatskih književnika, Društva hrvatskih skladatelja, Međunarodnoga himnološkog društva i više drugih udruga. Predsjednikom Matice hrvatske, ogranak Split, bio je dva mandata od 1995. godine. Utemeljio je i bio glavni urednik Matičina tromjesečnika »Hrvatska obzorja«. Godine 1993. publicirao je knjigu »Dulčićev Krist Kralj«. Njegova knjiga »Pjesme nad pjesmama« objavljena je u dva izdanja (1996. i 1997.) Autor ju je dramaturgizirao prema biblijskim tekstovima, a uprizorena je u HNK Split. Vodio je više župnih zborova, bio članom Poglavarstva Splitsko-dalmatinske županije. Predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman odlikovao ga je Redom Danice hrvatske s likom Marka Marulića. Umro je u Splitu 25. ožujka 2002. godine, a 20 dana nakon smrti (14. travnja 2002.) posthumno mu je dodijeljena Nagrada Splitsko-dalmatinske županije za životno djelo. Također, posthumno mu je objavljeno troknjižje: *Litteraria, musicalia et theatra* (Književne teme, 2003; Glazbene teme, 2004. te dvoknjižje *Vrijeme, ljudi i događaji* – I. dio 2007, a II. dio 2012.

Uz dvadesetu godišnjicu smrti Ivana Boškovića njegova obitelj objelodanila je monografiju »Sunce moje, gdje si dosad bilo«. Obitelj je u ostavštini našla rukopis »Hrvatske narodne pjesme iz Dubrovačkoga primorja«. Rukopis sadrži 23 hrvatske narodne pjesme s konca 19. stoljeća. U zbirci su i Boškovićevi zapisi: sedam molitvi, vjerske usmene pjesme »Slavna Gospe križu šeće« i »Muka Gospodinova« te jedna narodna pjesma iz Župe dubrovačke i jedna zdravica. Ti zapisi nastajali su pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća.

Bošković je ostavio zapis u kojemu piše:

»Poslije smrti dr. Martina Malnerića sticanjem prilika iz njegove ostavštine prešao je u moje vlasništvo i jedan rukopis (hrvatskih) narodnih pjesama. Nakon što sam rukopis proučio s radosti sam utvrdio, da on sadrži hrvatske narodne pjesme i to s dubrovačkoga područja. (...) Ima 120 stranica. Stranice ne bijahu označene, nego sam ja izvršio paginaciju. (...) Zbirku su ispisale dvije ruke. (...) Uglavnom cijela zbirka pisana je na temelju izgovorenog (fonetskog) pravopisa, a tek na nekoliko mjesta naći ćemo korijenske oblike: liepa, podpuna, izšetali, izliezile, umrieše« (107).

Šezdesetih godina 20. stoljeća o zbirci su se pohvalno izrazili: Olinko Deloriko, Tvrtko Čubelić i Maja Bošković-Stulli. (Te prepiske su sačuvane i nalaze se u objavljenj zbirci.)

Mnoge hrvatske usmene pjesme opjevale su Marka Kraljevića (oko 1355. – Rovine, Vlaška 1395). Marko Mrnjačević sin je srpskoga kralja Vukašina, kojega je za vrijeme bitke na Marici 1371. godine, a dok je pio vodu na vrelu, ubio sluga da bi se dograbio kraljeva zlatnoga lančića oko vrata. Tada je Marko Kraljević do svoje smrti vladao dijelom oko Prilepa, a za kralja Srbije, Bosne i Zapadnih zemalja 26. listopada 1377. okrunjen je kralj Stipan Tvrtko. Marko je narodu omilio jer je bio velik borac protiv Turaka. Nije poznato kada je postao turski vazal.

Zbirka počinje romancom »Vezak vezla Ivanova Mare«. Već u četvrtom stihu javlja se Marko Kraljević koji je prolazio pored Marina dvora, a na prozoru je bila Ivanova Mare sa svoje dvije zove (zaove – muževe sestre). Marko Kraljević im je nazvao Božju pomoć. Najmlađa je zaovica otišla i Ivanu pismu napisala da Mare ljubi Marka Kraljevića. Čim je Ivo sitnu knjigu dobio, na konju je brzo *doletio* bijelom dvoru. Na nagovor najmlađe sestre Maru je potjerao njezinu domu. Majka ju je primila i rane izliječila. Ponovno je Kraljević naišao pored Marina dvora i pitao je zašto je kod majke. Mara mu je sve pripovjedila, a Marko joj je rekao da će skupiti svatove i doći po nju. Tako je i bilo. Mara je tražila da idu ispred Ivina dvora. Kad su vidjeli svatove Ivo je pitao svoje sestre, kuda vode onu lijepu djevojku. Starija sestra mu je odgovorila da je ono zlato u njegovu dvoru bilo. Ivi je srce zaigralo, uzeo je sestru za kose i bacio je kroz prozor:

*Tu pristupi nevjestica mlada
i uhiti moje zove drage.
Postavi je uza se na konja,
povedu je dvoru bijelomu.
Ljute jim je rane izliječila,
a kada je zove ozdravila,
ljepo ju je Mare udomila,
blizu dvora kulu sagradila.
Ljepo su se one milovale
i umrieše ne prikoriše se (14).*

U zbirci »Sunce moje, gdje si dosad bilo« Marko Kraljević je akter u pjesmama: »Ane Radulova i Marko Kraljević« i »Vezak vezla Fatima djevojka«. Vojvoda Janko je glavni akter u romanci »Vezak vezla Fatima djevojka«. Premda se u pjesmi ne spominje Sibirjanin, razvidno je da je riječ o glasovitu junaku Janku Sibirjaninu (Janošu Hunyadiju, Hunyad, Erdelj, 1387. – Zemun, 1456.), jednom od najistaknutijih i najuspješnijih boraca protiv Osmanlija. Godine 1448. prodro je na Kosovo. Romanca »Sibirjanin Janko i Senjad Luko« u zbirci »Sunce moje, gdje si dosad bilo« pjeva o Jankovu bijegu s Kosova nakon izdaje, ali je izdajom raškoga despota Đurđa Brankovića usuznjen. Oslobođen je uz veliku otkupninu te je sretno došao u Budim:

*K njemu šeta baš od Senja kralju
te je kralju govorio Janku:
»Nu daj meni mlade ćerce svoje,
za mojega sina Ladislava,
ako želiš na dvorove poći,
na dvor poći i glavu odnijeti.«
A kad ga je Janko razumio.
Sve mu dava što u njega pita,
pa ga pušta iz tamnice tamne.
Ide Janko dvoru pjevajući,
Božić svanu Janko Budim banu,
sve to trči mlado i veliko:
»Evo nama naše sunce žarko,
nije nama poginio Janko« (50-51).*

Narodni pjevač umjesto Đurđa Brankovića navodi kralja od Senja. S Ivanom Kapistranom 1456. godine obranio je Beograd i 11. kolovoza iste godine umro. Otac je ugarskoga kralja Matije Korvina. Omiljen je kod Hrvata i Srba koji i danas o njemu pripovijedaju. O njemu pjeva najstarija bugarščica zapisana 1. lipnja 1497. kod Hrvata u Molissama u Italiji.

Kuga je infektivna, epidemijska bolest koja zahvaća ljude i glodavce. Tukidid spominje kugu koja je pustošila Atenu 430.-427. g. pr. Krista. U srednjem je vijeku od kuge u Europi umrla trećina pučanstva. Koncem 18. st. Napoleonovu je vojsku u istočnom Sredozemlju zahvatila epidemija kuge. U lirskim usmenim pjesmama i baladama morija je naziv za kugu.

Mnoge su potresne pjesme i predaje o kugi. Takva je balada »U Mostar je kuga udarila«. U toj pjesmi majka je imala devet sinova. Sve ih je kuga pomorila. Najmlađega sina Grgura je zadnjega kuga umorila. Shrvana majka je cvileći kroz suze dozivala svoje sinove, a najviše maloga Grgura: *Gdje si meni, moj jedini sinko / Komu si mi ostavio majku*. Iz zemlje je Grgur izišao i od trave konja načinio te otišao svojoj seji miloj. Pred njega je seja izšetala:

*Konja prima za zdravlje ga pita:
 »Dobar došo moj rođeni brate!
 Kako mi je mila majka moja?
 Kako su mi devet braće moje?« (81).*

Brat je sestru pitao zašto majku nije obišla već devet godina, a obećala je da će je pohoditi godišnje pet-šest puta. Krenuli su prema majčinom domu: *Mili Bože čuda velikoga / Mrtav brate žive sele vodi*. Kad su došli do crkvice male, Grgur se sa zemljom sastavio, a konjic u travu pretvorio:

*Ona majci bijelu dvoru pođe,
 a kad dođe blizu bijela dvora,
 svi su dvori crnijem ogrnuti,
 oko dvora crna drača stoji,
 pa u bijele dvore ulazila
 i mile je majke dozivala.
 Prema njome majka izšetala,
 sva u crnu kano kukavica,
 bijelijem je rukom zagrlila
 i mednijem ustam cjelivala.
 Sve jom majka po istini kaže.
 Ona majci što se dogodilo,
 kad to čuju obadvije jadne
 mrtve obe na zemljicu pale (81-82).*

Pjesmu »Kad Župljani na Ploče stigoše« Ivan Bošković prvi put je čuo:

»3. svibnja 1959. u kući Antuna Macana na Dubcu kraj Dubrovnika. Tog dana slavilo se Krsno ime ovog zaseoka, to jest blagdan Gospe od Obrane, pa se u Macanovom domu, među ostalim gostima, našao i njegov dundo (ujak) Frano Purin, koji je kasnije, za vrijeme svečanog objeda, na nagovor braće Tomislava i Antuna Macana, govorio ovu pjesmu. Ja sam odmah uočio važnost njezina sadržaja, ali tom prigodom nijesam imao mogućnosti, da je zapišem. Stoga sam očekivao povoljnu priliku, koja mi se pružila 31. srpnja 1960. Tog dana bila je nedjelja i to zadnja nedjelja mjeseca srpnja, kad se u selu Buići (gdje stanuje Frano Purin), slavi blagdan Svete Nedjelje, pa smo tako Tomislav, Antun i Marko Macan, kao i ja, bili Purinovi gosti« (100).

U pjesmi je opjevan događaj koji se zbio 1894. godine kad su izbori u Dubrovniku bili poništeni. Župljani su, prema predaji, došli u Dubrovnik predvođeni hrvatskom zastavom, koju je nosio Stijepo Kelez Gagre, a bilo ih je sa ženama i sestrama oko tisuću i šest stotina.

Bošković navodi da je pjesma svjedok »borbi hrvatskog naroda za svoja prava, za svoju slobodu i samobitnost u ovom dijelu Hrvatske, na jugu Lijepe naše. U tomu je njezina vrijednost i stoga zaslužuje, da bude zapisana« (99-100).

Među večernjim molitvama Bošković navodi molitve koje je zapisao 21. rujna 1963. na Konalu (Pera Budmani 13) po govorenju Ane Kosović:

1. *Gospodine, Bože moj, zafalivam Ti na velikom daru i milosti, koji si me sačuvao kroz ovi dan današnji, sačuvaj me i kroz ovu noć noćasnju, da zdravo osvanem, na moje noge postanem, da mi, Bože, udijeliš zdravje, sreću i providenciju.*
2. *Gospodine, Bože moj, ja legoh u odar moj kao u grob Tvoj, nijesam ispovidena ni pričescena. Ako bi me, Bože, kakva subita smrt našla, pošlji, Bože, Duha Svetoga, da me ispovidi i pričesti, da prevede dušu moju u Tvoju vječnu slavu i u nebesko kraljevstvo, da moja duša bude uživala i počivala u Tvojim vječnoj slavi i u kraljevstvu nebeskom. Amen!*
3. *Gospodine, Bože moj, zafalivam Ti na velikom daru i milosti, koji si me sačuvao kroz ovi dan današnji, sačuvaj me i kroz ovu noć noćasnju, da zdravo osvanem, na moje noge postanem, da mi, Bože, udijeliš zdravje, sreću i providenciju.*
4. *Gospodine, Bože moj, ja legoh u odar moj kao u grob Tvoj, nijesam ispovidena ni pričescena. Ako bi me, Bože, kakva subita smrt našla, pošlji, Bože, Duha Svetoga, da me ispovidi i pričesti, da prevede dušu moju u Tvoju vječnu slavu i u nebesko kraljevstvo, da moja duša bude uživala i počivala u Tvojim vječnoj slavi i u kraljevstvu nebeskom. Amen!*
5. *Gospodine, Bože moj, ja legoh u Ime Tvoje, umiljeno molim Tebe slavnom i prisvetom Tvojom Krvi, Ti iskupi mene iz ruka đavla paklenoga, kako moja duša može doći k Tebi vječnu slavu uživati.*
6. *Sveti Vide vidi mene, slavna Gospe krili mene, svi anđeli čuvajte me, da mi tijelo ne pogine, da mi duša prepočine u Tvojim vječnoj slavi i kraljevstvu nebeskomu. Slava Tebi i hvala Gospodine.*
7. *Krstom se krstim, pod krstom ležim, krst me čuva do ponoća, svi anđeli od ponoća, sam Bog dovijeka. (Može se reći tri puta, križajući se.) (86).*

Pjesma »Muka Gospodinova« ispevana je u 204 stiha, a pjesma »Slavna Gospe križu šeće« sadrži 55 stihova.

Čudesni su putevi usmenoknjiževnih oblika. U zbirci »Sunce moje, gdje si dosad bilo« objavljeni su zapisi usmene poezije i usmenoretoričkih oblika s konca 19. stoljeća te iz pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća. Pjesme, molitve i zdravice u zbirci »Sunce moje, gdje si dosad bilo« imaju iznimnu estetsku vrijednost. Zbirka je dragocjen doprinos hrvatskoj filologiji, posebice hrvatskoj usmenoj književnosti, jezikoslovlju te etnologiji i antropologiji.

Kazivači usmenoknjiževnih oblika i njihovi zapisivači odavno nisu među živima. Međutim, svojim djelima su besmrtni. Hvale vrijedna je supruga i obitelj Ivana Boškovića koji su posthumno objavili šest knjiga iz ostavštine svoga supruga i oca. To je iznimno važan civilizacijski čin spram predaka koji su nam u nasljeđe ostavili kulturnu baštinu neprocjenjive vrijednosti.